Hugo a Sally se baví o testování cenných papírů

1. Existence a vlastnictví

Ahoj Sally, mohl bych se tě na něco zeptat? Pracuji na auditu našeho dlouholetého klienta Nájem a.s. Klientovi se daří v pronájmu nebytových prostor, a tak se vedení společnosti rozhodlo, že část volných peněžních prostředků investuje do cenných papírů. No a já jsem dostal za úkol testování těchto cenných papírů a nejsem si jistý, jak na to.

Zajímavé, ráda ti pomohu, je to poměrně komplexní oblast. Máte už na základě plánovacích postupů stanovená rizika, a víš tedy, co máš ověřit?

Procházeli jsme tuto oblast a měli bychom ověřit, zda cenné papíry opravdu existují, účetní jednotka je vlastní a jsou správně oceněné a zaúčtované. Poraď mi, prosím, jak mohu ověřit, že cenné papíry existují a vlastní je námi auditovaná společnost?

To nemusí být vždy jednoduché. Záleží, o jaký typ cenných papírů se jedná a zda jsou obchodované, nebo ne. Nejčastěji je možné ověřit existenci a vlastnictví na výpis z majetkového účtu (např. u banky, depozitáře) nebo na potvrzení od banky či obchodníka, u kterého má společnost otevřen majetkový účet.

Jedná se o akcie a dluhopisy obchodované na Burze cenných papírů Praha a společnost má pro tyto účely zřízen majetkový účet u Naše banka a.s., přes kterou vypořádává pokyny k nákupu či prodeji, a zároveň má u této banky otevřen běžný bankovní účet. Necháme si tedy od banky potvrdit v konfirmaci nejen zůstatky běžných účtů, ale také majetkových účtů.

Ano, to je vhodný postup, jen nezapomeň na dodržení požadavků ISA 505 pro externí konfirmace.

-Sml-

Hugo a Sally se baví o testování cenných papírů

2. Ocenění – dluhopisy do splatnosti

Teď mě asi čeká těžší část, a to, jak ověřit, že cenné papíry jsou správně oceněny ke konci rozvahového dne. Řekl bych, že by cenné papíry měly být oceněny reálnou hodnotou.

Reálná hodnota je jednou z možností, ale cenné papíry mohou být oceněny také v amortizované hodnotě. Důležité je vědět, podle jakých účetních standardů klient účtuje a do jaké kategorie klient tyto cenné papíry zařadil.

Klient účtuje dle českých účetních předpisů pro podnikatele.

Způsob ocenění se odvíjí od toho, o jaký typ cenného papíru se jedná a v případě dluhopisů jakou strategii klient zvolil – zdali má klient záměr obchodovat s dluhopisy s cílem dosahovat zisk z cenových rozdílů v krátkodobém horizontu nebo je držet do splatnosti. Dle českých účetních předpisů pro podnikatele se cenné papíry oceňují reálnou hodnotou, s výjimkou cenných papírů držených do splatnosti, dluhopisů neurčených účetní jednotkou k obchodování, cenných papírů představujících účast v ovládané osobě nebo v osobě pod podstatným vlivem a cenných papírů emitovaných účetní jednotkou.

Rozumím, klient vlastní akcie, které nepředstavují účast v ovládané osobě ani v osobě pod podstatným vlivem, a dále dluhopisy. Přečetl jsem si zápisy z jednání představenstva a z nich zjistil, že došlo ke schválení strategie, která popisuje, že společnost nemá v úmyslu obchodovat s nakoupenými akciemi a dluhopisy, ale má v úmyslu je držet v dlouhodobém horizontu a dluhopisy držet do splatnosti a inkasovat z nich pravidelné kupóny.

Podívejme se tedy nejdřív na ocenění dluhopisů. Vedle strategie schválené vedením je také vhodné ověřit, že společnost je schopna tyto dluhopisy držet do splatnosti, tedy že např. má stále dostatek likvidních prostředků na financování běžné činnosti společnosti.

Prošel jsem předvahu a účetní výkazy společnosti. Společnost má dostatek likvidity ve formě peněžních prostředků na běžném účtu a zároveň struktura krátkodobých a dlouhodobých aktiv a pasiv nenaznačuje, že by společnost mohla mít v dohledné budoucnosti problémy s likviditou. Nic tedy nenasvědčuje tomu, že by společnost nebyla schopna tyto dluhopisy držet do splatnosti.

Pak by společnost měla tyto dluhopisy k rozvahovému dni ocenit v amortizované hodnotě. V praxi to znamená, že při pořízení se dluhopis zaúčtuje v pořizovací ceně, včetně vedlejších nákladů souvisejících s pořízením, pokud mají být součástí ocenění. Následně účetní jednotka účtuje nabíhající úrokový výnos do správného období a zároveň časově rozlišuje rozdíl mezi pořizovací cenou bez naběhlého kuponu a jmenovitou hodnotou dluhopisu. Tento rozdíl se postupně rozpouští do finančních výnosů nebo nákladů po dobu do splatnosti dluhopisu.

A na co bych si měl dát při auditu konkrétně pozor?

Je potřeba ověřit správnost vstupních údajů pro výpočet, zejména pořizovací cenu, jmenovitou hodnotu, kupónovou sazbu, datum pořízení, datum splatnosti, četnost výplaty kuponů a případné transakční náklady. Pozor také na správné oddělení naběhlého kuponu od pořizovací ceny při nákupu dluhopisu mezi výplatními termíny. Z auditorského pohledu bych také zkontrolovala matematickou správnost výpočtu amortizované hodnoty, správné zaúčtování úrokových výnosů do období, správnou klasifikaci dluhopisů v rozvaze a to, zda klient nezapomněl posoudit případné snížení hodnoty. I dluhopis držený do splatnosti totiž může být znehodnocený, například pokud se významně zhorší kreditní riziko emitenta nebo existují jiné informace naznačující, že emitent nemusí být schopen dluhopis splatit.

-Sml-

Hugo a Sally se baví o testování cenných papírů

3. Ocenění – akcie neurčené k obchodování

Dobře, dluhopisům drženým do splatnosti už rozumím. Jak ale přistoupit k akciím, které klient drží dlouhodobě, ale nejde o podíl v ovládané osobě ani o podíl pod podstatným vlivem?

U akcií je důležité nejdříve potvrdit jejich účetní klasifikaci. Pokud nejde o účast v ovládané osobě ani v osobě pod podstatným vlivem a zároveň nejde o vlastní akcie emitované účetní jednotkou, budou se podle českých účetních předpisů pro podnikatele zpravidla oceňovat reálnou hodnotou. To platí i tehdy, pokud je klient nepořídil za účelem krátkodobého obchodování, ale drží je jako realizovatelné cenné papíry.

Takže u akcií nemůžu použít logiku „držení do splatnosti" jako u dluhopisů?

Přesně tak. Akcie nemají splatnost, takže kategorie „držené do splatnosti" se na ně nepoužije. I když klient deklaruje, že je chce držet dlouhodobě, je potřeba posoudit, zda nejde o majetkovou účast s rozhodujícím nebo podstatným vlivem. Pokud ne, zůstává klíčové ocenění reálnou hodnotou k rozvahovému dni.

Když jsou tyto akcie obchodované na Burze cenných papírů Praha, mohu tedy vzít kurz k rozvahovému dni?

Ano, u veřejně obchodovaných akcií je tržní cena z aktivního trhu obvykle nejvhodnějším vstupem pro stanovení reálné hodnoty. Auditor by měl ověřit, že použitý kurz odpovídá správnému cennému papíru, správnému trhu a správnému datu, tedy rozvahovému dni. Pokud kurz k rozvahovému dni nebyl k dispozici, je potřeba posoudit, jaký náhradní údaj klient použil a zda je tento postup přiměřený a konzistentní.

A kam se účtuje rozdíl z přecenění těchto akcií?

Záleží na tom, zda jsou akcie určeny k obchodování, nebo jde o realizovatelné cenné papíry. U cenných papírů určených k obchodování se změny reálné hodnoty promítají zpravidla do finančního výsledku hospodaření. U realizovatelných cenných papírů se přecenění obvykle účtuje proti vlastnímu kapitálu, do oceňovacích rozdílů z přecenění majetku a závazků. Proto je pro audit zásadní ověřit nejen výši reálné hodnoty, ale i správnou klasifikaci a související účetní zachycení přecenění.

Rozumím, v případě této auditované společnosti se jedná tedy o realizovatelné cenné papíry, protože společnost dle představenstvem schválené strategie nemá v úmyslu obchodovat s nakoupenými akciemi. Jaká jsou tady hlavní auditorská rizika?

První riziko je nesprávná klasifikace – například že klient vykáže akcie jako dlouhodobé realizovatelné cenné papíry, ale ve skutečnosti s nimi aktivně obchoduje, nebo naopak podcení, že má v emitentovi podstatný či rozhodující vliv. Druhé riziko je nesprávné ocenění, tedy použití chybného kurzu, nesprávného data, nesprávného ISIN nebo nevhodného zdroje dat. Třetí riziko je nesprávné zaúčtování přecenění těchto realizovatelných cenných papírů, tedy záměna účtování do výsledku hospodaření místo do vlastního kapitálu.

Takže bych měl získat portfolio akcií, ověřit jejich existenci a vlastnictví, zkontrolovat klasifikaci, dohledat tržní cenu k rozvahovému dni a přepočítat přecenění?

Ano. A navíc porovnej výsledek přecenění s hlavní knihou, ověř správné zaúčtování do výsledku hospodaření nebo vlastního kapitálu podle klasifikace akcií, zkontroluj případné dividendové výnosy a ujisti se, že účetní závěrka obsahuje odpovídající informace v příloze. Pokud klient používá ocenění od externího zdroje, posuď také spolehlivost tohoto zdroje a zda byla data použita konzistentně.

-Sml-

Hugo a Sally se baví o testování cenných papírů

4. Zaúčtování a klasifikace

Co mám dále ověřit v účetnictví? Ověřením existence, vlastnictví a ocenění k rozvahovému dni to asi nekončí.

Je potřeba ověřit s ohledem na stanovená rizika a hladinu významnosti, jestli nákup cenného papíru byl správně zaúčtovaný, byly dodrženy pravidla pro účtování nákladů spojených s pořízením, přecenění je správně vykázané, cenné papíry jsou správně klasifikované v rozvaze, výnosy, např. dividendy a úroky, a náklady jsou zaúčtovány ve správném období, včetně účtování rozdílu mezi pořizovací cenou bez kuponu a jmenovitou hodnotou dluhopisu ve věcné a časové souvislosti, a na správných řádcích výkazu zisku a ztráty, např. kurzový rozdíl z cenných papírů při přecenění k rozvahovému je součástí ocenění reálnou hodnotou.

Jak bych to měl ale konkrétně ověřit z auditorského pohledu? Nestačí přece jen porovnat zůstatek účtu s hlavní knihou.

Přesně tak. Začni tím, že si vyžádáš od klienta detailní přehled portfolia cenných papírů k rozvahovému dni a odsouhlasíš jej na hlavní knihu a obratovou předvahu. Následně vybereš vzorek nákupů a případných prodejů a ověříš je na primární podklady, například smlouvy, pokyny k nákupu nebo prodeji, výpisy z majetkového účtu, bankovní výpisy a doklady o vypořádání obchodů.

Takže u nákupu bych měl zkontrolovat, zda pořizovací cena v účetnictví odpovídá skutečně vypořádané ceně a zda jsou správně zachyceny související náklady?

Ano. U každé testované transakce ověř, zda byla zaúčtována do správného období, na správné účty a ve správné částce. U dluhopisů si dej pozor zejména na oddělení naběhlého kuponu od pořizovací ceny, protože naběhlý kupon obvykle nepředstavuje součást pořizovací ceny dluhopisu, ale samostatně zachycenou pohledávku nebo úpravu úrokového výnosu.

A jak ověřím samotné účtování amortizované hodnoty?

Vyžádej si klientův výpočet amortizované hodnoty a ověř jeho vstupy na externí nebo primární podklady. Zkontroluj zejména jmenovitou hodnotu, pořizovací cenu bez naběhlého kuponu, kupónovou sazbu, data výplaty kuponů, datum splatnosti, četnost úročení a případné transakční náklady. Poté proveď přepočet na vzorku nebo, pokud je portfolio malé, u všech dluhopisů. Výsledek porovnej s účetní hodnotou v hlavní knize a případné rozdíly nech vysvětlit a doložit.

Měl bych se dívat i na úroky a výnosy?

Určitě. Ověř, že kuponové výnosy byly zaúčtovány do správného účetního období bez ohledu na datum jejich inkasa. To znamená, že k rozvahovému dni by měl být zaúčtován i poměrný úrokový výnos, pokud na něj společnosti vznikl nárok, i když bude kupon vyplacen až v následujícím období. Současně zkontroluj, zda je výnos vykázán na správném řádku výkazu zisku a ztráty.

A co klasifikace ve výkazech?

U klasifikace porovnej účetní zachycení se strategií klienta a se skutečnou dobou splatnosti nebo zamýšleným držením. Pokud mají být dluhopisy drženy do splatnosti déle než jeden rok, měly by být obvykle vykázány jako dlouhodobý finanční majetek, zatímco cenné papíry určené k obchodování nebo držené krátkodobě mohou být vykázány jako krátkodobý finanční majetek. Ujisti se také, že prezentace v rozvaze, výkazu zisku a ztráty a v příloze účetní závěrky je konzistentní s účetní politikou společnosti.

Chápu, musím mít tedy dobré porozumění o jaké cenné papíry se jedná, tak abych mohl ověřit správné zaúčtování a klasifikaci.

-Sml-

Hugo a Sally se baví o testování cenných papírů

5. Ostatní oblasti, na které si dát pozor

Je ještě něco, co bych měl vzít v úvahu a na co bych neměl zapomenout při auditu oblasti cenných papírů?

Tato oblast je opravdu rozsáhlá, z praktické zkušenosti mě napadá, že může být vhodné zkontrolovat, jestli nejsou cenné papíry zastavené nebo jinak omezené, případně ověřit, že nedošlo ke snížení hodnoty, tedy znehodnocení. Dále při ověření účetní závěrky je třeba zkontrolovat, že společnost správně zveřejňuje informace v příloze účetní závěrky.

Zastavení cenných papírů? Jak to mohu ověřit kromě diskuze s vedením a ověřením zápisů z jednání vedení společnosti?

Zastavení cenných papírů je ve většině případů možné ověřit také na výpis z majetkového účtu.

Jaké podklady bych si měl k omezením dispozice vyžádat?

Kromě diskuze s vedením a zápisů z jednání bych si vyžádala výpisy z majetkových účtů, bankovní konfirmace, úvěrové smlouvy, zástavní smlouvy a další smluvní dokumentaci, která může obsahovat omezení nakládání s cennými papíry. Dále je vhodné porovnat informace z těchto dokumentů s tím, co je uvedeno v příloze účetní závěrky.

Zmínila jsi také znehodnocení. Jak ho mám u cenných papírů posoudit?

Nejprve zjisti, zda existují indikátory snížení hodnoty. U dluhopisů to může být například zhoršení kreditního rizika emitenta, prodlení s výplatou kuponu, negativní informace o finanční situaci emitenta nebo významný pokles tržní ceny. U akcií sleduj zejména významný nebo dlouhodobý pokles hodnoty, zhoršení hospodaření emitenta, nízkou likviditu titulu nebo události po rozvahovém dni, které potvrzují, že problém existoval již k rozvahovému dni.

Takže nestačí jen zkontrolovat cenu k rozvahovému dni?

Přesně tak. Cena k rozvahovému dni je důležitá, ale auditor by měl také posoudit, zda klient správně vyhodnotil ekonomickou podstatu poklesu hodnoty. U dluhopisů je důležité rozlišit běžný pohyb tržních úrokových sazeb od skutečného zhoršení bonity emitenta. U akcií je zase potřeba zvážit, zda pokles není pouze krátkodobou tržní volatilitou, nebo zda jde o indikátor trvalejšího znehodnocení.

Co konkrétně bych měl zkontrolovat v příloze účetní závěrky?

Ověř, zda příloha srozumitelně popisuje účetní metody pro cenné papíry, způsob jejich ocenění, významné změny reálné hodnoty, případné oceňovací rozdíly, výnosy z cenných papírů, zástavy nebo jiná omezení dispozice a významná rizika, pokud jsou pro účetní závěrku podstatná. Důležité je také ověřit, že zveřejnění odpovídá skutečnému účetnímu zachycení a není v rozporu s tím, co jsi zjistil při testování.

Sally, moc děkuji, moc mi to pomohlo. Jedná se o zajímavý audit, testování je opravdu rozsáhlé.

A nezapomeň zdokumentovat všechny kroky a postupy do auditního spisu. Pokud bys chtěl poradit nebo bys narazil na něco složitějšího, tak se ozvi a podíváme se na to. Případně bychom mohli využít práci specialistů na tuto oblast.

Ivana Smejkalová (-Sml-)
předsedkyně Výboru pro metodiku auditu KA ČR